

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP

Specijalna edukacija
i rehabilitacija DANAS

Zbornik radova

10th INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Special Education
and Rehabilitation TODAY

Proceedings

Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine
Belgrade, October, 25–26th, 2019

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine

ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 25–26th, 2019

PROCEEDINGS

Beograd, 2019.
Belgrade, 2019

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
BEOGRAD, 25–26. OKTOBAR 2019. GODINE
ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
BELGRADE, OCTOBER, 25–26th, 2019
PROCEEDINGS

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Snežana Nikolić, dekan

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Mile Vuković

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Vesna Žunić Pavlović

Prof. dr Aleksandra Grbović

Prof. dr Vesna Radovanović

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Ranko Kovačević, prof. dr Vesna Bratovčić

Univerzitet u Tuzli – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla, BiH

Prof. dr Viviana Langher

Università Sapienza di Roma – Facoltà di Medicina e Psicologia, Roma, Italia

Prof. dr Branislava Popović Čitić, doc. dr Slobodan Banković, doc. dr Ljubica Isaković

*Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija*

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I PRIPREMA / DESIGN AND PROCESSING

Mr Boris Petrović

Biljana Krasić

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku CD

Proceedings will be published in electronic format CD

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-129-7

Objavlјivanje Zbornika radova podržalo je Ministarstvo prosvete, nauke i
tehnološkog razvoja Republike Srbije.

SPOSOBNOST ZA RAZUMEVANJE IDIOMA KOD STARIH OSOBA

Maja Ivanović**

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija

U jeziku postoje ustaljeni izrazi koji se sastoje od dve ili više reči. Oni imaju jedinstveno značenje koje se ne može izvesti na osnovu značenja pojedinačnih reči od kojih su sastavljeni. Jedinice sa takvim statusom u leksikonu jednog jezika zovu se frazemi ili idiomi. S obzirom na frekvencu njihove upotrebe, razumevanje idioma je od velikog značaja za uspešnu komunikaciju. Cilj rada je bio da se ispita sposobnost za razumevanje idioma kod starih osoba budući da radovi stranih autora posvećeni ovom pitanju ne ukazuju nedvosmisleno da li ova sposobnost opada sa godinama. Razumevanje idioma je procenjavano na osnovu definisanja značenja svakog od 10 ponuđenih idiomatskih izraza i navođenjem komunikativne situacije u kojoj bi se dati idiom mogao upotrebiti. Istraživanjem je obuhvaćeno 28 ispitanika od 70 do 90 godina. Za predstavljanje podataka korišćena je deskriptivna statistika (aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalne i maksimalne vrednosti). Dobijeni rezultati su pokazali da ispitivana sposobnost ne opada u poznim godinama, ali je utvrđeno da nivo razumevanja idioma zavisi od stepena izloženosti idiomima tj. od prethodnog iskustva govornika, kao i od stepena semantičke prozirnosti samog izraza. Rezultati su utoliko dragoceniji jer se odnose na ispitivanje kasnijeg jezičkog razvoja izvornih govornika srpskog jezika, te pored teorijskog mogu imati i praktični značaj prilikom usvajanja sintaksičkih i semantičkih svojstava pojedinačnih leksema i izraza, kao i u radu sa decom kod koje su uočeni različiti oblici razvojnih jezičkih poremećaja.

Ključne reči: kasniji jezički razvoj, idiomi, semantika, sintaksa

Uvod

U jeziku postoje lekseme koje su duže od jedne reči. Nazivaju se idiomi, a definišu se kao ustaljene jezičke konstrukcije sa jedinstvenim značenjem koje nije prost zbir značenja sastavnih delova (Bugarski, 1996). Ono što nije sasvim jasno je: koji mehanizmi signaliziraju da je uopšte reč o idiomima i kako ih razlikovati od običnih leksema u jeziku?

** majapivanovic@gmail.com

Idiomi predstavljaju prostu ili složenu leksičku jedinicu, a u najvećem broju slučajeva njihovo značenje bi se moglo prevesti samo jednom rečju (*otegnuti papke* znači umreti, *hvataći maglu* – pobeći). U odnosu na stepen do kojeg mogu da podnesu morfološke i sintaksičke operacije, idiomi variraju od veoma okamenjenih do veoma fleksibilnih. Drugo bitno obeležje idioma je prozirnost, prema kome im se pripisuje manje ili više predvidljivo značenje (Flores d' Arcais, 1993). Na osnovu navedenih karakteristika neki idiomi se mogu definisati kao frazemi koji imaju samo metaforički upotrebljeno osnovno značenje, kao što je to u primeru *ići po tankom ledu*, ili *roditi mečku*, dok neki drugi, poput *sisati vesla (nije neko sisao vesla)*, *brati kožu na šiljak*, imaju vrlo malo ili nimalo veze sa doslovnim značenjem (Gibbs, 1991). Ako su kontekstualne informacije ograničene, sagovornik mora da se osloni na svojstva samog idioma, a ukoliko je reč o manje prozirnem frazemu, više pažnje se mora posvetiti kontekstualnoj zavisnosti.

Cilj rada

Osnovni cilj rada je bio da se ispita sposobnost zdravih starih osoba za razumevanje idioma budući da studije stranih autora posvećene ovom pitanju ne ukazuju nedvosmisleno da li ova sposobnost opada sa godinama. S obzirom na frekvencu upotrebe idioma u svakodnevnoj komunikaciji, njihovo nerazumevanje može dovesti do ozbiljne konfuzije među sagovornicima. Rezultati ovakvih i sličnih istraživanja mogu poslužiti kao polazište za tumačenje teškoća koje pojedine odrasle osobe pokazuju prilikom razumevanja ostalih frazeologizama.

Metodologija

Istraživanje je sprovedeno u oktobru 2017. godine među korisnicima Gerontološkog centra Beograd (Dom za stara lica Bežanijska kosa). Svi ispitanici su izvorni govornici srpskog jezika, njih ukupno 28 (ženskog pola 15 (53,6%), muškog 13 (46,4%), rođeni između 1927. i 1947. godine. Test se sastojao od 10 idioma koji su dati izolovano, a od ispitanika se tražilo da zaokruže koliko puta su čuli svaki od ponuđenih primera, koristeći petostepenu skalu Likertovog tipa. Ovaj idiom sam čuo: (1) nikada do sada; (2) samo jednom; (3); retko; (4) više puta; (5) mnogo puta. U sledećem koraku se od ispitanika očekivalo da objasne značenje datog idioma, dok se poslednji zahtev odnosio na opisivanje komunikativne situacije u kojoj bi se ponuđeni idiom mogao upotrebiti. Idiomi su definisani, a dobijeni odgovori rangirani na osnovu objašnjenja koja su ponuđena u *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić, 1982). Kriterijumi za bodovanje odgovora na svakom zadatku: 2 – odgovor je relevantan, odgovarajući, jasan i potpun (tačan); 1 – odgovor je relevantan, smislen, ali nejasan, ili nepotpun (delimično tačan); 0 – odgovor je neodgovarajući ili ga nema (netačan).

Rezultati sa diskusijom

Dobijeni rezultati bacaju više svetla na sposobnost za razumevanje idioma starih osoba. Može se reći da lakoća kojom stare osobe razumevaju idiome u velikoj meri korelira sa stepenom prethodne izloženosti idiomima i da je on relevantan za razumevanje njihovog značenja, što je u skladu sa nekim stranim studijama (Nippold, 1985).

Tabela 1. *Definisanje značenja idioma (N = 28)*

Idiomi (Redni br)	Minimum	Maksimum	Prosečna vrednost	Standardna devijacija
Loviti u mutnoj vodi (1)	0	2	1,25	0,752
Izvući deblji kraj (2)	0	2	1,36	0,780
Iznositi prljav veš (3)	0	2	1,43	0,742
Baciti nekome rukavicu (4)	0	2	1,32	0,905
Biti na tri čoška (5)	0	2	0,89	0,916
Roditi mečku (6)	0	2	1,54	0,793
Vaditi nekome mast (7)	0	2	1,00	0,943
Sedeti pa nemati kad (8)	0	2	0,89	0,916
Sisati vesla (9)	0	2	0,82	0,863
Brati kožu na šiljak (10)	0	2	0,64	0,870

Najviše tačnih odgovora je dato za idiome pod brojem 1, 2, 3, 4 i 6. U svim ovim primerima prosečan skor se kretao od 1,25 do 1,54. Najslabije razumevanje su ispitanici pokazali za idiome pod brojem 9 i 10, a skor je iznosio 0,82 odnosno 0,64. Najviše delimično tačnih odgovora je imao idiom pod brojem 7 i on ima polovičan skor – 1,00.

Tabela 2. *Prethodno iskustvo u poznavanju idioma (frekvencija upotrebe idioma) (N = 28)*

Redni br. idioma	Minimum	Maksimum	Prosečna vrednost	Standardna devijacija
Idiom 1	1	5	4,43	1,103
Idiom 2	1	5	4,50	0,923
Idiom 3	3	5	4,61	0,685
Idiom 4	1	5	3,75	1,295
Idiom 5	1	5	4,14	1,353
Idiom 6	1	5	4,14	1,353
Idiom 7	1	5	3,71	1,584
Idiom 8	1	5	2,64	1,446
Idiom 9	1	5	3,82	1,335
Idiom 10	1	5	2,46	1,644

U Tabeli 2 dati su odgovori ispitanika o učestalosti javljanja idioma. Najfrekventniji su idiomi pod brojem 1, 2, 3, kao i idiomi 5 i 6. Osim idioma *iznositi prljav veš* koji su svi ispitanici čuli jednom ili više puta, za svaki od preostalih postoje ispitanici koji ih nisu nikada čuli. Spomenuti idiomi imaju visok nivo prethodnog iskustva, odgovori se prosečno kreću od 4, 14 za *biti na tri čoška* i *roditi mečku*, do najviše 4,61 odnosno 4,50 za idiome *iznositi prljav veš* i *izvući deblji kraj*. Pored ovih, visok skor za izloženost idiomima ima i primer *loviti u mutnoj vodi* – 4, 43. Najređe

su se susretali sa idiomima *brati kožu na šiljak* i *sedeti pa nemati kad* čije je prosečno postignuće bilo 2,46 odnosno 2,64, dok se između ove dve grupe idioma nalaze oni čiji se skor u frekventnosti javljanja kreće od 3,71, 3,75 do 3,82, a to su *vaditi nekome mast*, *baciti nekome rukavicu* i *sisati vesla* (*neko nije sisao vesla*).

Na osnovu iznetih rezultata može se zaključiti da su adekvatne odgovore prilikom definisanja značenja idioma ispitanici dali upravo za one izraze koje su čuli više puta, koji su im poznati i koji imaju najviši stepen prozirnosti. To se vidi u Tabeli 3 gde je ukupno postignuće na zadatku definisanja idioma u visokoj pozitivnoj korelaciji sa prethodnim iskustvom ($r = 0,70$, $p < 0,001$). Generalno bi se moglo reći da stare osobe najbolje razumeju idiome koji su im već poznati zato što su ih najviše puta čule i one koji im nisu poznati ali čije su značenje mogle da naslute na osnovu bliske veze između doslovnog i figurativnog značenja. Frazemi čije se značenje teže može pročitati iz doslovnog su netransparentni i nerazumevanje je očekivano ako nedostaje iskustvo u njihovoj upotrebi. U većini primera razumevanje ipak nije izostalo zahvaljujući pre svega frekventnoj upotrebi, pa je ispitanicima bilo lakše da ih razumeju i navedu situaciju u kojoj bi mogli da ih upotrebe jer ona već postoji u njihovom komunikativnom iskustvu.

Rezultati su pokazali da na razumevanje idioma kod starih osoba veoma utiče izloženost takvim strukturama; razumevanje, zapravo, u velikoj meri korelira sa prethodnim iskustvom i činjenicom da se idiomi koje su čule više ili mnogo puta, lakše prepoznaju i razumeju od idioma koji su im nepoznati. S druge strane, idiomi čije je metaforičko značenje bliže njihovom doslovnom značenju, lakše se razumeju jer jača veza između doslovnog i figurativnog značenja može biti od pomoći prilikom dešifrovanja značenja idioma koji nisu poznati. Sa tim su saglasni i rezultati stranih studija (Chan & Marinellie, 2008; Hung & Nippold, 2014; Nippold & Rudzinski, 1993; Nippold & Taylor, 1995). Inostrane studije takođe navode da je razumevanje idioma osetljivo na stepen metaforične transparentnosti (e.g. Gibbs, 1987; Hung & Nippold, 2014; Nippold & Duthie, 2003; Nippold & Rudzinski, 1993; Nippold & Taylor, 1995), što potvrđuju i rezultati koji su ovde izneseni. Sedam od deset ponuđenih idioma bilo je u manjoj ili većoj meri prozirno i pokazalo se da su upravo oni najbolje prepoznati od strane starijih govornika, dok je idiom *sedeti pa nemati kad* imao manje tačnih odgovora zato što se većina ispitanika nikada nije sa njim srela i zato što je u njegovom slučaju metaforično značenje u suprotnosti sa doslovnim, što ih je zbunilo. S druge strane, idiomima sa visokim stepenom metaforizacije (*sisati vesla* (*neko nije sisao vesla*) i *brati kožu na šiljak*) govornici nisu mogli da pretpostave značenje, pa je i ukupno postignuće lošije.

Zaključak

Rezultati koji su izloženi u ovom radu ukazuju da ne postoji opadanje sposobnosti za razumevanje idioma kod starih osoba. Skorašnja istraživanja potvrđuju da za razumevanje idioma nema jedinstvene strategije, već da način na koji se ovakvi izrazi definišu zavisi od same strukture izraza. Dok se jedni usvajaju holistički, za druge važi razuđenija strategija kod kojih se preneseno značenje nazire iz osnovnog

značenja reči od kojih se sastoji (Gibbs, 1987, 1991; Nippold & Rudzinski, 1993). Faktori koji utiču na razumevanje idioma su frekventnost upotrebe i prozirnost samog izraza. Osim toga, kontekst je bitan činilac razumevanja frazeoloških izraza, ali kada su primeri dati bez podrške konteksta, razumevanje neće trpeti ukoliko su izrazi poznati od ranije – što su se ispitanici više puta sreli sa njima, bolje su ih razumeli i objasnili. S druge strane, ukoliko se sa nekim idiomom sreću prvi put, razumevanje će biti olakšano kod primera koji se mogu okarakterisati kao prozirniji, tj. kao oni čije je preneseno značenje bliže doslovnom. Idiomi koji postoje u komunikativnom iskustvu i koji spadaju u prozirnije, lakši su za razumevanje od onih koji su nepoznati i čije je značenje netransparentno.

Literatura

- Bugarski, R. (1996). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Chan, Y. L., & Marinellie, S. A. (2008). Definitions of idioms in preadolescents, adolescents, and adults. *Journal of Psycholinguistic Research*, 37, 1-20.
- Flores d' Arcais, G. (1993). The comprehension and semantic interpretation of idioms. In C. Cacciari & P. Tabossi (Eds.), *IDIOMS: Processing, Structure, and Interpretation* (pp. 79-99). Hillsdale, New Jersey Hove and London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gibbs, R. W. (1987). Linguistic factors in childrens understanding of idioms. *Journal of Child Language*, 14, 569-586.
- Gibbs, R. W. (1991). Semantic analyzability in childrens understanding of idioms. *Journal of Speech and Hearing Research*, 34, 613-620.
- Hung, P. F., & Nippold, M. A. (2014). Idiom understanding in adulthood: examining age-related differences. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 28(3), 208-221.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nippold, M. A. (1985). Comprehension of figurative language in youth. *Topics in language disorders*, 5, 1-20.
- Nippold, M. A., & Duthie, J. K. (2003). Mental imagery and idiom comprehension: a comparison of school-age children and adults. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 46, 788-799.
- Nippold, M. A., & Rudzinski, M. (1993). Familiarity and transparency in idiom explanation: a developmental study of children and adolescents. *Journal of Speech and Hearing Research*, 36, 728-737.
- Nippold, M. A., & Taylor, C. L. (1995). Idiom understanding in youth: further examination of familiarity and transparency. *Journal of Speech and Hearing Research*, 38, 426-433.

IDIOM UNDERSTANDING IN OLDER ADULTS

Maja Ivanović

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Belgrade, Serbia

There are certain expressions in language consisting of two or more words. They have a unique meaning that cannot be derived on the basis of the meanings of individual words from which they are composed. Units with such status in the lexicon are called phrases or idioms. Given the frequency of their use, understanding idioms is of great importance for successful communication. The aim of this paper was to examine idiom understanding in older adults, since the works of many authors devoted to this issue do not indicate whether this ability has been declining over the years. Idiom understanding was assessed on defining the meaning of each of 10 idiomatic expressions and giving the situation in which the idiom could be used. The study included 28 subjects from 70 to 90 years of age. Descriptive statistics (arithmetic mean, standard deviation, minimum and maximum values) were used to represent the data. The obtained results showed that the tested ability did not decrease in the late years, but it was found that idiom understanding depended on the degree of exposure to idioms, as well as on the degree of semantic transparency of the expression itself. The results are even more valuable because they relate to the examination of the later language development of the native speakers of Serbian language, and they can be used in acquisition of syntactic and semantic properties of individual lexemes and expressions, as well as in working with children with various forms of developmental language disorders.

Key words: later language development, idioms, syntax, semantics